

<https://doi.org/10.15388/VUIFSMD.2022.2>

DIRBANTI MOTERIS VILNIUJE XVIII A.: GALIMYBĖS IR DARBO POBŪDIS

Neda Marcinkonytė

SANTRAUKA. Darbas buvo būtina žemesniųjų socialinių sluoksnių pragyvenimo (ir išgyvenimo) sąlyga. Šiame straipsnyje nagrinėjamas moterų darbas XVIII a. Vilniuje. Tyrimė, remiantis ekonominio pobūdžio šaltiniais, siekiama nustatyti moterų darbo tipus, ištirti moterų darbo užmokesčio dydį ir jo dinamiką, išanalizuoti dirbančių moterų socialinę padėtį ir šeiminių statusą bei šių veiksnių įtaką moterų dirbamo darbo pobūdžiui.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: XVIII a., Vilnius, dirbanti moteris, moterų darbas, kasdienybės istorija, kasdienybė.

A Working Woman in Eighteenth-Century Vilnius: Possibilities and the Character of Work

SUMMARY. The topic of this study is “A Working Woman in Eighteenth-Century Vilnius: Possibilities and The Character of Work”. The aim of this study is to analyse the labour possibilities and character for 18th century women in Vilnius. In order to reveal these aspects the following issues were explored: ascertainment of the nature of women’s labour; ascertainment of the wages payed and wage dynamics for women’s labour; ascertainment of the social status and marital status of women part of the working women. In the 18th century women’s labour can be ascribed to the “service sector”. This type of labour was mostly unqualified work and did not require a lot of physical strength and can be divided into two categories – hire and trade.

The duration of hired work was varied. The wages for women who worked for hire in short durations was calculated by day. Such hire work can be characterized as being seasonal and is observed in agricultural labour, which women were hired for during summer and autumn. Women serving in convents were hired for long-term labour. They worked and lived in these institutions all year long. While serving in convents women carried out the same jobs as maids working on private household properties (various household chores). These women were not paid with money alone because the institutions provided them with tenancy, maintenance, clothing and foot-wear as well. The specifics of labour for women working as wet-nurses differed from other labour workers. This type of labour could only be performed by women who had recently had given birth to their own children and were not discouraged by the risks that came with nursing foundlings.

Women’s wages were usually lower than men’s and they sometimes got paid more than double the amount of women’s wages. The highest wages were paid out to wet-nurses

because of the high health risks that came with nursing children abandoned by their parents. A stable income was guaranteed for women who were serving in convents and working as wet-nurses. Women working for short-term hire got paid with one-off payments and only once they have completed their tasks [job]. However, single-day labour work wages were higher. It is unknown how much money women in trade were making. However it is known that they made up 35 to 90 percent of the city's official tax paying traders. These statistics reveal that women were trading various products – from shoes to various metal objects as well as food and vegetables.

The type of labour force women were a part of could have also been determined by their marital status. Unmarried, young aged women most often served in convents and older women with families tended to favour short-term work for hire. Trade was favoured most often by married women (or widows), who could sell not just their home-made food products and home-grown fruits and vegetables but also their artisan spouse's (or parents) produced ware at local market places.

KEYWORDS: working woman, labour, eighteenth century, everyday life.

XX a. II pusėje Vokietijoje susiformavusi kasdienybės, arba kasdieninio gyvenimo, istorija (vok. *Alltagsgeschichte*) pasiūlė naują prieigą prie paprastų praeities žmonių gyvenimo. Vienas žymiausių kasdienybės istorijos tyrinėtojų Alfas Lüdtkė¹ atkreipė dėmesį, kad ši, tuomet naujai plėtota istoriografijos kryptis, vyrus ir moteris, jaunos ir senus žmones, susiduriančius su kasdienio gyvenimo sunkumais, darbu ir nepritekliais, pastatė į istorinės analizės centrą ir pateikė kaip pagrindinius socialinės scenos veikėjus. Pritardamas Alfo Lüdtkė mintims ir papildydamas kasdienybės istorijos tyrimų sampratą, Geoffas Eley² pastebėjo, kad pagrindinė šios krypties šalininkų idėja – siekis kokybiškiau suprasti paprastų žmonių gyvenimą, bandant įsigilinti į jų materialines kasdienio gyvenimo aplinkybes.

Neatsilikdamas nuo užsienio autorių, dar 1997 m. minėtą tendenciją Lietuvoje pabrėžė ir Aivas Ragauskas³. Didelis kasdienybės istorijos privalumas – gebėjimas apimti įvairias sritis, patirtis ar socialinius sluoksnius. Tai ne tik koncentravimasis į valdovus, įtakingus dvasininkus ar elitą, o daug platesnis žvilgsnis į visapusiškai margaspalvę visuomenę. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestiečių kasdienybės paieškos, visų pirma, padeda suprasti šios valstybės miestų specifiką ir kultūrą, o konkretnių temų analizės gali atskleisti ir skirtingą lyčių padėtį miestietiškoje visuomenėje, kurioje lytis, panašiai kaip socialinė padėtis, gali būti vienas svarbiausių individo gyvenimą nusakančių veiksnių.

1 A. Lüdtkė, 1995, p. 3–4.

2 G. Eley, 1995, p. viii.

3 A. Ragauskas, 1997, p. 121.

XVIII a. Europoje prasidėjusios amžininkų diskusijos apie moters padėtį visuomenėje paskatino platesnę moters gyvenimo, jos veiklos ir asmenybės analizę. Dėl vis dažnesnio aukštesniųjų sluoksnių moterų ištraukimo į visuomeninę veiklą XVIII amžius net imtas vadinti „moterų amžiumi“. Ilgainiui šios diskusijos, prasidėjusios Prancūzijoje, pasiekė ir Abiejų Tautų Respubliką, ir, žinoma, Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę⁴. Nemaža dalis aukštesniojo sluoksnio moterų XVIII a. Lietuvoje buvo veiklios ir ambicingos. Jos stengėsi domėtis visomis gyvenimo sferomis – nuo mokslo ir ekonomikos naujienų iki kūrybos⁵. Tačiau moterų didikių kasdienybė įprastai yra viskas, ką galime sužinoti apie to meto moteris. Duomenys apie žemesniųjų sluoksnių moteris dažnai slepiasi labai negausiuose arba dar neatrastuose šaltiniuose.

Akivaizdu, kad miestuose gyvenusių ir elitui nepriklausiusių moterų kasdienybė buvo kitokia. Jos prisidėdavo prie namų ūkio išlaikymo dirbdamos įvairius darbus. Dažniausiai moterų veikla neapsiribodavo nuosavu namų ūkiu – dalis moterų, siekdamas papildomų pajamų, darbo ieškodavo samdoje.

Vis dėlto darbas, kaip žemesniųjų visuomenės sluoksnių gyvenimo (ir išgyvenimo) veiksnys, išsamiau nėra tyrinėtas, dar mažiau žinoma apie dirbančias moteris. Nėra tyrimų, kurie atskleistų, kokios buvo moterų darbo galimybės, kaip skyrėsi vyrų ir moterų darbo užmokestis ir kas apskritai galėjo būti laikoma „moteriškais“ darbais XVIII a. Vilniuje. Taigi, susitelkiant į moterų darbą ir dirbančias moteris, prisidedama ne tik prie šiai temai aktualių klausimų tyrimo, bet ir prie XVIII a. vilniečių kasdienio gyvenimo, miesto darbo rinkos, darbo sąlygų tyrimų. Tyrimas aktualus ir siekiant atskleisti žemesniųjų socialinių sluoksnių kasdienio gyvenimo ypatumus Vilniuje XVIII a.

Tyrimo objektas – darbu besiverčiančios moterys XVIII a. Vilniuje. Svarbu pabrėžti, kad moterų darbas gali būti suvokiamas dvejopai: tai, ką moterys dirba namų ūkio sferoje neatlygintinai, ir tai, už ką jos uždirba pinigus (samda). Šio tyrimo dėmesio centre yra pastarasis atvejis. Toks darbas kur kas geriau pastebimas ekonominio pobūdžio šaltiniuose ir kartu parodo moterų galimybes dirbti ir užsidirbti XVIII a. Vilniuje. Šio pobūdžio darbas įvardijamas specifiniais terminais – šaltiniuose jis dažnai lenkiškai minimas kaip *praca* arba *robota*.

Tyrimo tikslas – remiantis ekonominio pobūdžio šaltiniais, ištirti XVIII a. Vilniaus moterų darbo galimybes ir aptarti atliekamų darbų pobūdį.

Siekiant tikslo, keliami šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti moterų darbo pobūdį.
2. Ištirti moterų darbo užmokesčio dydį ir jo dinamiką.
3. Išanalizuoti dirbančių moterų socialinę padėtį ir šeiminių statusą bei šių veiksmų įtaką moters dirbamo darbo pobūdžiui.

4 V. Veličkaitė, 2015, p. 77.

5 Ten pat, p. 77.

Uždaviniuose įvardytiems tyrimams atlikti taikytini keli metodai. **Analitinis metodas** pasitelkiamas analizuojant, aptariant ir interpretuojant šaltinius. Dirbančių moterų skaičių, gaunamą atlygį ir kitus kriterijus išryškina **statistinis metodas**.

Istoriografijos apžvalga. Moterų istorijos tyrinėjimų pradžią galima sieti su XX a. 7 deš. pradžia. Tuo metu tyrėjams svarbiausios atrodė garsios elito moterys. XX a. 8 deš. pab. vis daugiau dėmesio pradeda skirti ir eilinių moterų gyvenimams⁶.

Tyrimų, skirtų įvairių laikotarpių moterų veiklai aptarti, **Lietuvoje** neabejotinai daugėja, tačiau moterų darbas Vilniuje nėra analizuotas. Nėra tyrimų ne tik apie XVIII a., bet ir apie kitais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais gyvenusių moterų darbinę veiklą. Vis dėlto svarbu paminėti keletą mokslinių darbų, kuriuose nagrinėjama moterų ekonominė veikla.

Moterų įsitraukimas į ekonominę veiklą glaustai aptartas 2005 m. išleistoje Jolantos Karpavičienės⁷ monografijoje. Autorė pabrėžia, kad išsamiai tyrinėti ekonominės moterų padėties ji neketina, nes tai reikalautų išsamesnio tyrimo ir kitokio pobūdžio šaltinių (monografijoje daugiausia remiamasi teisminiais šaltiniais), tačiau viename iš skyrių tyrėja įvardija moters ūkinę veiklą XVI a. pradžioje: kreditiniai santykiai, gyvenamojo ploto nuoma, *karčemininkystė* ir smulkioji prekyba. Svarbu paminėti, kad glausto skyriaus apie moters ūkinę veiklą pabaigoje kaip trikdį išsamesniems tyrimams autorė iškelia Lietuvoje vėlyvesnę negu artimiausiose Vidurio Europos šalyse miestų pradžią ir lėtesnę gamybinio proceso plėtotę.

2008 m. Ramunės Šmigelskytės-Stukienės⁸ darbe diskutuojama, kokią vietą moteris užėmė ankstyvųjų Naujųjų laikų epochos visuomenėje ir koks buvo moterų auklėjimas. Skiriama dėmesio ir ūkinei moterų veiklai, moterų dalyvavimui viešajame valstybės gyvenime. Autorė remiasi tik istoriografija, todėl skyrius, skirtas ūkinei moterų veiklai nagrinėti, yra trumpas. Vis dėlto minėtina, kad tyrime apžvelgiamos žemiausiojo sluoksnio moterys, ganėtinai išsamiai aptiriamos jų darbo galimybės miestuose, išryškinami „moteriški darbai“. Moterų padėtį bandoma atskleisti per lyginamąją perspektyvą – gretinant jas su vyrais. Autorė prieina išvadą, kad XVII a. II pusėje išaugo tarnaičių, skalbėjų, virėjų, žindyvių, auklių poreikis. Nepaisant to, moterų darbo užmokesčiai visose ūkio srityse buvo dvigubai ar trečdaliu mažesni negu vyrų, todėl tai lėmė moterų dominavimą paslaugų tiekimo srityse.

Vargingiausiai gyvenančios, špitolėse besiglaudžiančios moterys aptiriamos Martyno Jakulio⁹ daktaro disertacijoje. Autorius nagrinėja moterų galimybes dirbti ir užsi-dirbti savarankiškai. Duomenų nepateikiama daug, o ir pats autorius nurodo, kad špitolių

6 D. Marcinkevičienė, 2008, p. 88.

7 J. Karpavičienė, 2005.

8 R. Šmigelskytė-Stukienė, 2008.

9 M. Jakulis, 2016.

šaltiniuose negalima išskirti moterų profesijų, tačiau disertacijoje pateikiama keletas špirolės ūkyje dirbančių moterų gaunamo atlygio pavyzdžių.

2010 m. Violeta Leonovič¹⁰ apgynė magistro darbą apie miestietės kasdienybę XVII a. II pusėje–XVIII a. Darbe atkreipiamas dėmesys į moterų dalyvavimą ūkiniame miesto gyvenime, nagrinėjama smulkiųjų prekybininkų, amatininkų žmonių ir samdinių padėtis. Tyrimas atliktas remiantis pomirtiniais turto inventoriais, todėl, nors moterų darbo pobūdis aptartas palyginti išsamiai, t. y. išvardytos moterų darbo sferos ir specifika, trūksta kai kurių išsamesnių detalių, kurios galėtų būti atskleistos naudojantis kitokio pobūdžio šaltiniais (pavyzdžiui, darbe nenagrinėjama, kokį darbo užmokestį moterys galėjo gauti). Glaustai užsimenama ir apie šeiminingą moterų padėtį, tačiau į tai daugiausia gilinamasi aptariant amatininkų žmonių statusą, nepaaiškinama, ar nuo moters šeiminingą padėtį galėjo priklausyti jos darbo pobūdis.

Smulkiosioms prekybininkėms iš dalies dėmesio skiriama Stasio Samalavičiaus¹¹ straipsnių rinktinėje. Tai nėra pagrindinis autoriaus tyrinėjimo objektas, todėl duomenys apie prekiaujančias moteris labai fragmentiški, nors ir leidžiantys pamatyti moterį prekybininkę miesto ekonominio gyvenimo kontekste. Autorius nedaro jokių išvadų, kurios būtų skirtos konkrečiai moterų prekybinei veiklai aptarti, – smulkiomis prekėmis ir drobe prekiaujančių moterų veikla pateikiama kaip vienas iš miesto rinkoje buvusių parduotuvėlių pavyzdžių.

Kaip jau buvo galima pastebėti, moterų darbas išsamiai nėra tyrinėtas nei Vilniaus, nei platesniame Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kontekste. Tai verčia atsigręžti į užsienio tyrėjų darbus, kurie galėtų pasitarnauti kaip probleminių klausimų iškėlimo ir lyginamosios perspektyvos šaltinis.

Nemažai tyrinėta Anglijos miestuose gyvenusių moterų padėtis. Aktualus Bridget Hill¹² tyrimas. 1989 m. išleistoje monografijoje nagrinėjama teisinė moterų padėtis, glaustai aptariamas moterų darbas namų ūkyje, samdoje, amatininkystėje. Autorė pabrėžia, kad ryškia XVIII a. ekonominių pokyčių pasekme buvo „moterišku“ ir „vyrišku“ darbo sferų atskyrimas. Pertvarkant žemės ūkį ir gamybą, moterys apskritai buvo stumiamos prie mažiau kvalifikuotų darbų. Tai lėmė moterų darbo užmokesčio mažėjimą.

Į „vyriškų“ ir „moterišku“ darbų nusistovėjimą dėmesį atkreipė ir Londone gyvenusių moterų padėtį tyręs Peteris Earle¹³. Autorius teigia, kad papročiai ir įstatymai dažnai pašalindavo moteris iš „vyriškų darbų“ sferos, todėl jos buvo priverstos nuolat konkuruoti dėl likusio „moteriško darbo“. Konkurencija nuolat mažino moterų darbo užmokestį, tačiau, kad ir koks menkas šis užmokestis būtų buvęs, papildomi pinigai buvo privaloma sąlyga, jei šeima norėjo gyventi patogiai.

10 V. Leonovič, 2010.

11 S. Samalavičius, 2012.

12 B. Hill, 1989.

13 P. Earle, 1989.

Plačiąja prasme moterų darbui Europoje skirtu tyrimu galima laikyti 2016 m. publikuotą Janine M. Lanzos¹⁴ straipsnį, kuriame aptariamos moterų darbo galimybės, lyginami jų darbo užmokesčiai skirtingose darbo srityse. Kaip ir kiti tyrėjai, autorė nurodo, kad maždaug nuo XVII a. darbus imta skirstyti į „moteriškus“ ir „vyriškus“. Kitas svarbus straipsnyje gvildinamas aspektas – moterų santykis su cechais ir gildijomis. Autorė prieina prie išvados, kad, nors moterys ir nebuvo pripažįstamos cechų narėmis, dauguma jų padėdavo amatininkams vyrams vykdyti jų dirbinių prekybą, todėl jos nuolat sukosi amatininkų veiklos sferoje.

Galima išskirti ir kelis netekėjusių arba našlių moterų darbui aptarti skirtus tyrimus. Aktualus Olwen Hufton¹⁵ straipsnis, kuriame nuosekliai nagrinėjama vienišų moterų padėtis XVIII a. Anglijos ir Prancūzijos miestuose. Autorė prieina prie išvados, kad tarnaitėmis namų ūkiuose daugiausia dirbo jaunos merginos, tačiau vyresnėms moterims už tokio pobūdžio darbą buvo mokamas didesnis atlygis. Kalbant apie našlių padėtį, straipsnyje išryškinama, jog, mirus vyrui, našlė vis tiek priklausė įvairaus gyvybingumo šeimos ekonomikai, todėl dažnai nuo jos ir jos vaikų priklausė, ar šeima bus pajėgi pragyventi mirus pagrindiniam maitintojui. Autorė pabrėžia, kad našlėmis tapusios moterys pragyvenimo galimybių turėjo kur kas daugiau negu netekėjusios moterys. Našlė galėjo prašyti tiek savo pačios, tiek mirusio vyro šeimos pagalbos, be to, dauguma našlių gyveno su darbingais savo vaikais.

Netekėjusių moterų tema nagrinėjama ir 2005 m. pasirodžiusioje Amy M. Froide¹⁶ monografijoje. Išvadose autorė pateikia tris dažniausias vienišų moterų ekonomines sferas, būdingas Anglijos miestams XVI a. pabaigoje. Tai prekyba, nekilnojamojo turto nuoma ir kreditiniai santykiai. Verta pabrėžti, kad tokias pat ekonomines veiklas išskyrė ir XVI a. pr. Vilniaus moterų veiklą tyrusi J. Karpavičienė.

Panašios problemos tiriamos ir Lenkijos istorikų Ańdrzejaus Karpinskio¹⁷ bei Cezary Kuklo¹⁸ darbuose. Šių autorių tyrimuose svarbiausios įžvalgos sietinos su XVII–XVIII a. vienišų moterų namų ūkio problema, jų dydžiu ir struktūra. A. Karpińskis pastebi, kad daugelis namų ūkį tvarkančių moterų buvo vienišos, o didžiąją jų dalį sudarė našlės. Kalbant apie moterų darbą, prieinama išvada, kad kokia nors ekonomine veikla Varšuvoje ar Krokovoje užsiėmė maždaug 29–30 proc. moterų, Liubline jų dalis buvo didesnė – iki 45,6 proc. Išskiriamos kelios veiklos sferys: smulkioji prekyba, kreditiniai santykiai, prekyba alkoholiu. Autorius pabrėžia ir amatininkų žmonių padėtį – šios moterys daugiausia padėdavo savo vyrams dirbtuvėse, užsiimdavo nekilnojamojo turto nuoma arba kreditiniais santykiais. Cezary Kuklo, pasitelkdamas daugiausia XVIII a. gyvento-

14 J. M. Lanza, 2016, p. 279–293.

15 O. Hufton, 1995, p. 122–146.

16 A. M. Froide, 2005.

17 A. Karpiński, 1995.

18 C. Kuklo, 1998.

jų sąrašus ir analizuodamas vienišų moterų demografinius rodiklius, prieina prie išvados, kad, priešingai negu manyta anksčiau, ikiindustriniuose Lenkijos miestuose didelė dalis gyventojų buvo vienišos moterys. Autorius teigia, kad mažuose miestuose moterų valdomą namų ūkį dažniausiai sudarydavo ji pati ir jos vaikai, o didesniuose miestuose tokią šeimą papildydavo tarnai ir samdos darbininkai. Apžvelgdamas vienišų moterų ekonominę veiklą, autorius nurodo, kad labai sunku nustatyti ekonominį vienišų moterų vaidmenį. Išskirti galima tik našles amatininkes, prekeives alumi ar degtine, smulkiąsias prekybininkes ir sunkius fizinius darbus atliekančias moteris. Veikiausiai, už tokius darbus gaunamas atlygis dažnai nebuvo pakankamas, norint pragyventi, nes kas ketvirta ar penkta vieniša moteris mieste, Cezary Kuklo teigimu, glausdavosi įvairiose labdaros institucijose.

Kalbant apie **šaltinius**, kurie atskleidžia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų kasdienybę, svarbu pabrėžti kelis aspektus. Nors ir nėra kompleksinių šaltinių bazės, tačiau tinkamai prakalbinti tokiems tyrimams gali pasitarnauti įvairiausi šaltiniai: nuo teismų medžiagos, įvairių nutarimų bei sutarčių ar ekonominių dokumentų iki juridinės galios neturinčių, tačiau ne mažiau svarbių šaltinių, tokių kaip laišakai, dienoraščiai, atsiminimai ir pan. Vis dėlto čia susiduriame su keliais sunkumais – jei kasdienybės istorijos tyrimams gali būti naudingi beveik visi šaltiniai, jų stygius labai apriboja tyrinėjimų lauką ir taip apsunkina tolesnį tyrėjo darbą. Konkrečiai šiam tyrimui atlikti naudoti ekonominio pobūdžio publikuoti ir nepublikuoti šaltiniai.

Pirmieji pasitelkti šaltiniai – dviejų skirtingų tipų institucijų pajamų ir išlaidų registracijos knygos. Visų pirma, tai Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – LVIA) saugomi Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registrai¹⁹, kurie iš dalies atspindi ekonomines veiklas miesto viešosiose erdvėse. Šiuose šaltiniuose minimos įvairiais dirbiniais, maisto produktais prekiaujančios moterys. Darbe naudotasi 1718 m., 1739 m., 1748 m., 1749 m., 1767 m., 1788 m. ir 1789 m. registrais. Pasirinkti metai, kurie daugiau ar mažiau apima visą XVIII a. laikotarpį ir leidžia kalbėti apie bendresnes tendencijas. Vilniaus magistrato mokesčių registruose fiksuoti moterų vardai ir pavardės (tai leidžia nustatyti moters šeiminių padėčių), darbo erdvė, pardavinėjamų daiktų ar maisto produktų asortimentas. Tiesa, minėti šaltiniai neatskleidžia, kokias pajamas moterys galėjo gauti prekiaudamos ar kokia dalis uždirbtų pinigų joms likdavo, todėl jie nebus aktualūs tiriant darbo užmokesčio tendencijas.

Antrieji šaltiniai – Vilniaus vienuolynų pajamų ir išlaidų knygos, saugomos Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS) ir LVIA.

19 *Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registrai*, Vilnius, 1718, 1739, 1748–1749, 1767, 1788, lenkų k., rankraštis, in: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 458, ap. 1, b.: 13, 134, 176, 180, 246, 307.

Tyrime panaudotos Lukiškių dominikonų vienuolyno (1726–1732 m. ir 1735–1752 m.)²⁰, misionierių špitolės, kuri buvo neatsiejama vienuolyno organizacinės struktūros dalis (1748–1772)²¹, bei Bazilijonų vienuolyno (1765–1781)²² pajamų ir išlaidų knygos. Šiuose šaltiniuose, skirtingai negu minėtuose Vilniaus mokesčių registruose, nenurodomi dirbančių moterų vardai ar pavardės. Šis trūkumas neleidžia kalbėti apie nusistovėjusius darbo santykius, nes neaišku, ar darbus dirbo tos pačios, ar kitos moterys. Vis dėlto tokio pobūdžio šaltinių pranašumas – įvardyti atliekami darbai, nurodoma samdos trukmė ir atlygis. Turint omenyje tai, kad šaltiniai palyginti nuosekliai padengia ilgesnius laikotarpius, jie leidžia sistemingiau tyrinėti moterų darbo XVIII a. Vilniuje problemą.

Atliekant tyrimą naudotasi ir šaltiniais, kurie tyrimui suteikia papildomos aktualios informacijos. Pirmasis toks šaltinis – 1788 m. ataskaita apie rokitų špitolės padėtį²³. Šioje ataskaitoje įvardijamas špitolėje dirbančių moterų darbo pobūdis, nurodomas dirbančiųjų skaičius. Šaltinis aktualus, nes atskleidžia specifinės darbo sferos dirbančiųjų – žindyvių – skaičių. Antrasis šaltinis – 1790 m. generalinės Vilniaus špitolių vizitacijos aktas²⁴. Šis šaltinis taip pat teikia informacijos apie žindyves. Nuo pirmojo šaltinio jis skiriasi tuo, kad nurodo žindyvėms mokamą darbo užmokestį. Apie žindyves duomenų teikia ir kitas tais pačiais metais sudarytas šaltinis – rokitų špitolėje išlaikomų žindyvių sąrašas²⁵. Šiame sąraše fiksuoti vaikus žindančių moterų vardai ir pavardės, šalia nurodyti ir jų žindomų vaikų vardai.

Paskutiniai du pasitelkti šaltiniai – prieglaudose besiglaudžiančių varguolių sąrašai. 1792 m. sudarytas Vilniaus Švč. Trejybės špitolės globotinių²⁶ sąrašas naudingas tuo, kad, be moters vardo ar kilmės vietos, čia taip pat nusakoma, kuo moteris vertėsi prieš patekdama į špitolę ir kada ji tapo nedarbinga, kiek metų ji gyvena skurde. Tyrimui atlikti šaltinis aktualus tuo, jog atspindi žemesnio socialinio sluoksnio moterų veiklą, kuri padėjo šioms moterims išgyventi prieš patenkant į špitolę ir visiškai nuskurstant.

20 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų–išlaidų knyga*, Vilnius, 1726–1732, lenkų k., rankraštis, in: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 5-F-32487; *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų–išlaidų knygos fragmentas*, Vilnius, 1735–1752, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32488.

21 *Misionierių špitolės ir vienuolyno išlaidų knyga*, Vilnius, 1748–1772, lenkų k., rankraštis, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 318–3061.

22 *Bazilijonų vienuolyno išlaidų knyga*, Vilnius, 1765–1781, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1.

23 *Ataskaita apie rokitų špitolės padėtį*, Vilnius, 1788, lenkų k., rankraštis, in: LMAVB RS, f. 43, b. 20590.

24 *Generalinės Vilniaus špitolių vizitacijos aktas*, Vilnius, 1790, lenkų k., rankraštis, in: LMAVB RS, f. 43, b. 3641.

25 *Rokitų špitolėje išlaikomų žindyvių sąrašas*, Vilnius, apie 1790, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 60.

26 *Vilniaus Švč. Trejybės špitolės globotinės*, Vilnius, 1792, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. SA, b. 895.

1792 m. sudarytame Vilniaus Šv. Nikodemo prieglaudos (špitolės) varguolių sąrašė²⁷ moterys taip pat įvardijamos vardu ir pavarde. Be kitų biografinių moterų duomenų, šiam tyrimui šaltinis svarbus tuo, kad jame nurodyta, iš ko moteris gyveno arba kuo vertėsi prieš patekdama į prieglaudą, pažymima, kokį darbą ji dar pajėgi dirbti. Šie duomenys svarbūs vargingiausiai gyvenančių moterų darbo pobūdžiui analizuoti. Vis dėlto minėti šaltiniai atspindi tik tam tikros grupės padėtį, moterų užsiėmimų pobūdis nurodomas apibendrintai. Šaltiniai nesuteikia ilgalaikės perspektyvos, nes atspindi tik trumpą laikotarpį.

1. Moterų darbo pobūdis

Moterų darbo pobūdį ankstyvųjų Naujųjų laikų Europoje galima apibūdinti kaip labai įvairų. Janine M. Lanza pabrėžia moteris dalyvavus visose ekonomikos srityse²⁸. Dažnai jos dirbo žemės ūkyje, kur užsiimdavo sėja ar derliaus nuėmimu, turguose parduodavo žuvis, tarnaudavo pasiturinčiųjų namuose. Nedidelei daliai moterų pavykdavo perimti mirusio sutuoktinio amatininko dirbtuves, tapti gydytojomis ar akušerėmis. Kitoms nelikdavo nieko kita, kaip tik verstis prostitucija.

Vilniuje gyvenančios moterys tokiomis plačiomis darbo galimybėmis pasinaudoti gal ir negalėjo, tačiau jos neabejotinai buvo neatsiejama miesto ekonominio gyvenimo dalis. XVI a. I pusėje Vilniuje moterų savarankiška ekonominė veikla dažniausiai buvo susijusi su kreditiniais santykiais, gyvenamojo ploto nuoma, *karčemininkyste*, smulkiaja prekyba²⁹. Kaip vėliau matysime iš atlikto tyrimo rezultatų, praėjus beveik 200 metų, moterys įsitraukė į vis daugiau ekonomikos sferų (atlikdavo samdos darbus, rūpindavosi pamestinukais, padėdavo amatininkams vyrams, prekiaudavo įvairiomis prekėmis), o savarankiškai gaunamo darbo užmokesčio reikėjo daugeliui vargingai gyvenančių ar vienišų moterų. Vis labiau po Didžiojo maro atsigauantis Vilnius mirguliavo įvairių socialinių sluoksnių gyventojais. Miestas traukė ir kaimuose gyvenančius darbingus žmones – čia tikėtasi rasti ne tik geresnes gyvenimo sąlygas, bet ir platesnes darbo galimybes. Tačiau moterų darbas nebuvo vertinamas kaip lygus vyrų darbui, o didelė tarpusavio konkurencija lemdavo mažą ir labai nepastovų darbo užmokestį. Kita problema, susijusi su moterų galimybėmis dirbti, M. Jakulio teigimu, yra to meto visuomenės sankloda ir ekonominė konjunktūra. Nuo sutuoktinio, tėvo ar brolio pajamų priklausiusios moterys, visų pirma, buvo žmonos ir motinos, todėl jų darbo galimybės buvo apribotos namų ūkyje atliekamų ruošos darbų³⁰.

Savarankiškai dirbančių moterų darbų spektras lemia gana sudėtingą šių darbų suskirstymą į kokias nors kategorijas. Be to, tyrimui atlikti naudoti institucijų šaltiniai

27 A. Baliulis, E. Meilus, 2001, p. 509–513.

28 J. M. Lanza, 2016, p. 279.

29 J. Karpavičienė, 2005, p. 120, 125, 126, 131.

30 M. Jakulis, 2016, p. 144.

atskleidžia toli gražu ne visus įmanomus būdus, kuriais moterys galėjo užsidirbti. Vis dėlto analizuoti šaltiniai leidžia kalbėti apie keletą tendencijų, nusakančių, kokio pobūdžio darbus Vilniuje moterys dirbdavo dažniausiai. Minėtina, kad šaltiniuose ne visada nurodomas dirbančių moterų skaičius, todėl negalima tiksliai pasakyti, kiek moterų dirbo vienoje ar kitoje srityje. Būtent dėl šios priežasties galima kalbėti ne tiek apie konkrečias dirbančias moteris, kiek apie atvejus, kai fiksuojamas moterų darbas. Tas pats pasakytina ir apie darbo trukmę, kuri kartais nurodoma dienų tikslumu, o kartais apskritai lieka neįvardyta.

1.1. Samda

Kaip rodo analizuoti šaltiniai, didžiąją dalį darbų moterys atlikdavo dirbdamos samdoje. Tokie darbai buvo trumpalaikiai, o atlygis už juos gaunamas iškart atlikus darbą. Pavyzdžių nestinga ir šiame tyrime naudojamuose šaltiniuose. Vis dėlto samdoje atliekami darbai ne visada buvo vienodi. Galėjo skirtis tiek atliekamo darbo pobūdis, tiek jo trukmė.

Moterų darbus vienuolynuose iliustruoja 1–3 lentelės. Jose A ir B raidėmis žymimas darbo pobūdis skirstomas į dvi kategorijas. A raide įvardijami žemės ūkio darbai, kuriuos moterys atlikdavo daržuose (sėja, ravėjimas, daržovių nurinkimas, jų paruošimas raugti ir pan.). B raide įvardijami su namų ūkiu sietini darbai. Tai kiti darbai, kuriuos moterys atlikdavo vienuolyno aplinkoje (skalbimas, siuvimas, nėrimas, maisto gamyba ir pan.).

Žemės ūkis tuometėje visuomenėje buvo vienas svarbiausių pragyvenimo šaltinių, garantuodavęs ne tik sotumą, šeimos gerovę, bet ir gerą materialinę būklę. Daržuose ir soduose užaugintas derlius būdavo pardavinėjamas turguose, o namuose nuo vaikystės sukaupta žemdirbystės patirtis galėjo pasitarnauti ne tik asmeniniams poreikiams ir tapti kukliu pragyvenimo šaltiniu³¹.

Vilniuje samdinėmis dirbančios bei žemės ūkio darbus atliekančios moterys minimos ir vienuolynų pajamų ir išlaidų registravimo knygoje. Sunkesnius fizinius darbus, tokius kaip lauko arimas, medžių pjovimas ar malkų kapojimas, dažniausiai atlikdavo vyrai, todėl didžioji moterų darbo dalis buvo susijusi su sėja, derliaus nuėmimu ir jo ruošimu žiemai. Daržuose ir soduose dirbančios moterys minimos tiek Lukiškių dominikonų, tiek Bazilijonų vienuolynų pajamų ir išlaidų knygoje (žr. 1 ir 2 lenteles). Iš pateikiamų lentelių matyti, kad iš 33 darbo atvejų net 27 susiję su žemės ūkiu (trimis atvejais moterys atliko kitus namų ūkio darbus, o dar kitais trimis atvejais moterų darbas iš viso nebuvo nurodytas).

Žemės ūkio darbų terminija atskleidžia konkretaus darbo pobūdį. Dažnai minimas darbas su daržovėmis (lenk. *warzywa*), pavyzdžiui, su burokais (lenk. *botwina*) ar

31 J. M. Lanza, 2016, p. 282.

kopūstais (lenk. *kapusta*). Nurodoma, kad 1727 m. rugsėjo 16 d. moteris Lukiškių dominikonų vienuolyne dirbo su burokais³², o štai rugsėjo 22 d. neįvardytas moterų skaičius jau dirbo prie kopūstų³³. Bazilijonų vienuolyne 1773 m. lapkritį moterims sumokėta už kopūstų valymą³⁴, taigi už derliaus ruošimą vėlesniam naudojimui žiemą. Šiuos darbus iliustruoja ir Žano Emanuelio Žilibero pastebėjimai apie XVIII a. pab. lietuvių valstietijos gyvenimą: „Savo sode jis [valstietis – N. M.] augina burokus, keletą kopūstų rūšių, bulvių, žirnių, svogūnų, česnakų. Jie turi gerą įprotį rauginti smulkintus kopūstus ir burokus.“³⁵ Minimoms daržovių rūšys ir jų paruošimo būdai neabejotinai buvo naudojami ir mieste. Tikėtina, kad vienuolynų pajamų ir išlaidų registravimo knygos minimos moterys taip pat puikiai išmanė darbo su daržo kultūromis specifiką ir šias žinias gebėdavo pritaikyti dirbdamos samdinėmis.

Svarbus ir samdos darbų sezoniškumas, pastebimas tarp vienuolynuose dirbančių moterų. Peteris Earle darbų sezoniškumą įvardija kaip labai akivaizdų, tačiau reikšmingą samdos faktorių, nes dirbdamos sezoninius darbus moterys negaudavo nuolatinių pajamų³⁶. Turint omenyje, kad dauguma moterų Vilniaus vienuolynuose atliko žemės ūkio darbus, natūralu, kad daugiausia moterų dirbo rudenį ir vasarą. Iš 1 ir 2 lentelių matyti, kad 17 iš 33 atvejų, kai moterys dirbo žemės ūkyje, atlyginimas buvo mokamas rudenį, 15 – vasarą, tik 1 – pavasarį.

Be darbų darže, moterys atliko ir kitus darbus. Kaip jau buvo minėta, tirtuose šaltiniuose trimis atvejais (žr. 1 ir 2 lenteles) nurodomas moterų samdinių darbas namų ūkio aplinkoje. Tai įvairūs namų ruošos darbai, kurie šaltiniuose įvardijami kaip nėrimas (lenk. *koronki*) ar skalbimas (lenk. *mycie*). Nėrimo, mezgimo ar verpimo, kaip papildomas pajamas teikiančio darbo, privalumai buvo susiję su galimybe šia veikla užsiimti bet kada, laisvu nuo kitų darbų laiku, net ir sutemus³⁷.

Kad verpimas suvokiamas kaip vienas iš moteriškų darbų, pagrindžia ir Vilniaus Šv. Nikodemo prieglaudos varguolių sąrašas. Šiame sąrašė iš viso įrašytos 8 moterys. Dirbti negali 5 moterys (aklos, ligotos arba jau nebegalinčios dirbti dėl senatvės ir silpnumo), tačiau šalia 3 likusių moterų įvardijama, kad jos dar galinčios siūti ir verpti³⁸. Ona Juškevičienė³⁹, kuri glaudėsi Vilniaus Švč. Trejybės špitolėje, prieš patekdama į ją, taip pat

32 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų-išlaidų knyga*, Vilnius, 1726–1732, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32487, 36v.

33 Ten pat, 36v.

34 *Bazilijonų vienuolyno išlaidų knyga*, Vilnius, 1765–1781, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1, 11.

35 A. Parent, 2014, p. 51.

36 P. Earle, 1989, p. 342.

37 J. M. Lanza, 2016, p. 284.

38 A. Baliulis, E. Meilus, 2001, p. 509–510, 513.

39 *Vilniaus Švč. Trejybės špitolės globotinės*, Vilnius, 1792, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. SA, b. 895, 3.

vertėsi rankų darbu (lenk. *pracy rąk*), o tai reiškia, kad ji galėjo užsiimti verpimu, nėrimu ar siuvimu.

Vyrų vienuolynuose minimas tik vienas atvejis, kai 1740 m. rugsėjį moteris skalbė vienuolių drabužius⁴⁰, todėl galima manyti, kad dažniausiai savo skalbiniais pasirūpindavo patys vienuoliai arba netrumpalaikius samdos darbus atliekantys ūkio darbininkai. Šių darbininkų dalimi buvo ir kiek kitokia dirbančių moterų grupė – vienuolyne tarnaujančios moterys. Minėtos moterys, užuot eidavusios į vienuolynus atlikti tam tikrų pavienių darbų ir dirbusios juos tik tam tikrą laiką (šaltiniuose nurodoma darbo trukmė dienomis), vienuolynuose gyveno nuolat. Šaltiniuose jų darbas arba iš viso neįvardijamas, arba įvardijamas kaip „tarnystė“ (lenk. *szużyła*)⁴¹. Tais atvejais, kai moters darbas neįvardijamas, jos tarnavimą vienuolyne parodo darbo užmokestis, mokamas už visus metus. Šios moterys tarsi prilygsta nuosavų namų ūkių tarnaitėms, tačiau tiksliai nustatyti, kokio pobūdžio darbus jos dirbdavo, įmanoma tik kartais. Kyla problemų, nes tas pats terminas vartojamas skirtingoms „paslaugoms“ apibūdinti.

Iš šiame tyrime nagrinėjamų šaltinių nėra aišku, kokia buvo tarnaičių padėtis Vilniuje, tačiau kituose Europos miestuose šio darbo moterys imdavosi bene dažniausiai. Štai, pavyzdžiui, XVII a. Londone daugiau kaip 25 proc. dirbančių moterų dirbo tarnaitėmis, Tulūzoje – beveik 20 proc.⁴². Panaši padėtis matyti ir Suomijos miestuose, kur maždaug penktadalis gyventojų buvo tarnaitės, o tarp samdomų miestiečių tarnaitė buvo kas ketvirta⁴³. Panašu, kad šioje sferoje moterys savo gausa gerokai lenkė vyrus. XIX a. Britanijoje buvo 905 000 tarnaičių moterų ir tik 134 000 tarnų vyrų⁴⁴.

Atliekant tyrimą, šaltiniuose fiksuotos vienuolynuose ar špitolėse dirbusios moterys, todėl vadinti jas „tarnaitėmis“ nėra visiškai tikslu. Vis dėlto mažai abejotina, kad tiek tarnaitėmis privačiuose namų ūkiuose dirbdavusios, tiek ir vienuolynuose tarnavusios moterys atliko labai panašius darbus. Lukiškių dominikonų vienuolyne (žr. 1 lentelę) išskirtinas tik vienas atvejis, kai moteris gauna atlygį už visus metus, tačiau metiniai atlyginimai ne kartą nurodomi Misionierių špitolės ir vienuolyno išlaidų knygoje (žr. 3 lentelę). Atvejai, kai moterys gauna metinį užmokestį (lenk. *jurgielt*), reiškia, kad vienuolyne šios moterys ne tik dirbdavo, bet ir, tikėtina, gyvendavo ištisus metus. Taigi, galima manyti, kad skalbimo, maisto gaminimo, patalpų tvarkymo ar kitus darbus dažniausiai atlikdavo vienuolynuose nuolat gyvenančios ir tarnaujančios moterys, kurių darbas pajamų ir išlaidų registravimo knygoje nebuvo konkrečiai įvardijamas.

40 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų-išlaidų knygos fragmentas*, Vilnius, 1735–1752, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32488, 48v.

41 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų-išlaidų knyga*, Vilnius, 1726–1732, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32487, 85v.

42 J. M. Lanza, 2016, p. 286.

43 K. Vainio-Korhonen, 2013, p. 191.

44 B. Hill, 1989, p. 125.

Tiesa, minėtos institucijos nėra vienintelės, kuriose matyti nuolat dirbančios ir, tikėtina, ten pat gyvenančios moterys. Rokitų špitolėje 1788 m. taip pat dirbo ir nuolat gyveno 4 moterys: šeimininkė, samdinė ir dvi slaugytojos (lenk. *posługaczki*)⁴⁵. Nuolat vienuolyne gyveno ir virtuvėje dirbančios moterys. Fiksuoti net 7 atvejai, kai moterys, gavusios metinį užmokestį Misionierių špitolėje ir vienuolyne, išskirtinai įvardijamos vi-rėjomis (lenk. *kucharka*)⁴⁶.

Taigi samdinių moterų atliekami darbai skyrėsi savo trukme. Taip pat galėjo skirtis ir darbo pobūdis. Vienos moterys atlikti darbų ateidavo tik tam tikromis dienomis (tai daugiausia žemės ūkyje dirbančios moterys), o kitos nuolat gyveno vienuolyne ir atlikda-vo įvairius namų ruošos darbus.

Prie samdos darbų iš dalies galima priskirti ir slaugą. Moterys prižiūrėjo ligo-nius ar našlaičius vaikus, žindydavo pamestinukus. Šios moterys minimos špitolių šalti-niuose, tačiau špitolių šaltiniai kiek kitokio pobūdžio negu vienuolynų pajamų ir išlaidų knygos, todėl sunkiai susisteminami. Žindyvių (lenk. *mamki*) darbas turi ir svarbų iš-skirtinumą – tai buvo išskirtinai „moteriškas“ darbas, kurį galėjo dirbti tik neseniai savo vaiko susilaukusi moteris. Dėl rizikų, kylančių žindant pamestinukus, šis darbas buvo labai specifiškas, todėl geriau apmokamas. Minėtina, kad pradžioje buvo žindomi vai-kai, globojami juos įsivaikinusių žmonių, tačiau XVIII a. II pusėje išaugęs pamestinukų skaičius lėmė didesnę žindyvių, kurių išlaikymas rėmėsi fondacijomis arba špitolių lėšo-mis, poreikį⁴⁷. 1788 m. rokitų špitolėje žindė 15 pamestinukų⁴⁸, o 1790 m. – 27 pamestinukus⁴⁹.

Šaltiniuose apie žindynes detalesnės informacijos nepateikiama. Vaikus žindan-čias ir prižiūrinčias moteris identifikuoti galima tik iš rokitų špitolės išlaikomų žindy-vių sąrašo. 1790 m. špitolėje pamestinukus žindė 19 moterų (sąrašo nurodyti šių moterų vardai ir pavardės)⁵⁰. Iš registro matyti, kad visos moterys buvo ištekėjusios (tai rodo pavardžių baigmenys *-ska*; *-owa*). Špitolėje buvo rūpinamasi ir nėščiosiomis bei neseniai pagimdžiusiomis moterimis. 1788 m. birželį prižiūrėtos 5 gimdyvės ir 3 naujagimiai⁵¹.

Taigi skirtingos institucijos moterims galėjo pasiūlyti skirtingo pobūdžio, trukmės ir atlygio darbus. Tačiau tai nereiškia, kad moterys visada turėjo galimybę rinktis, kokį

45 *Ataskaita apie rokitų špitolės padėtį*, Vilnius, 1788, lenkų k., rankraštis, in: LMAVB RS, f. 43, b. 20590.

46 *Misionierių špitolės ir vienuolyno išlaidų knyga*, Vilnius, 1748–1772, lenkų k., rankraštis, in: LMAVB RS, f. 318–3061.

47 M. Jakulis, 2016, p. 182.

48 *Ataskaita apie rokitų špitolės padėtį*, Vilnius, 1788, lenkų k., rankraštis, in: LMAVB RS, f. 43, b. 20590.

49 *Generalinės Vilniaus špitolių vizitacijos aktas*, Vilnius, 1790, lenkų k., rankraštis, in: LMAVB RS, f. 43, b. 3641, 2v.

50 *Rokitų špitolėje išlaikomų žindyvių sąrašas*, Vilnius, apie 1790, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 60.

51 M. Jakulis, 2016, p. 214.

darbą dirbti. Kaip bus aptarta vėliau, darbo pobūdį neretai galėjo lemti kiti veiksniai, pavyzdžiui, amžius ar šeiminei moters padėtis. Neabejotina, kad dar įvairesnis moterų samdinių paveikslas atsiskleistų privačių namų ūkių dokumentacijoje, kuri kol kas mažai tyrinėta.

1.2. Prekyba

Ankstyvaisiais Naujaisiais laikais beveik visi namų ūkiai prekiaavo turgavietėse, nesvarbu, ar žmonės gyveno kaimo vietovėse, ar miestų centruose. Smulkiojoje prekyboje dirbusių moterų pajamų šaltinis buvo kitoks negu prieš tai minėtų samdinių ir priklausė nuo uždarbio, turgavietėse pardavinėjant įvairias prekes: maistą, tekstilės gaminius ar kitus namų ūkio produktus, pavyzdžiui, žvakes, alų ar medų. Tai padėdavo šeimoms patekti į rinką⁵². Smulkiąsias prekybininkes XVI a. Vilniuje mini ir J. Karpavičienė, jų darbą įvardydama kaip vieną iš veiklų, kuri leisdavo moterims gauti papildomų pajamų⁵³. 1692 m. prekiavusias moteris aprašo Stasys Samalavičius. Jis nurodo, kad „skareles ir mezginius pardavinėjusios moterys mokesčius mokėjo už 5 „kromelius“ („od kramek“)⁵⁴, „smulkiomis prekėmis ir drobe prekiavusios moterys mokėjo už 73,5 parduotuvėles, kurios, kaip nurodyta šaltinyje, buvo išsidėsčiusios apie rotušę“⁵⁵.

Taigi 1692 m. moterys prekybininkės prekiaavo iš viso 78,5 prekyvietėse. Kaip keitėsi moterų prekybininkių skaičius XVIII a., iliustruoja 4 lentelė. Matyti, kad 1718 m., 1739 m., 1748 m., 1749 m. ir 1767 m. moterys prekybininkės sudarė daugiau negu pusę prekeivių (64–90 proc.) ir tik 1788 m. sudarė mažiau negu pusę visų prekybininkių (35 proc.). Šie duomenys liudija, kad tokia veiklos sritis tarp moterų buvo aiškiai nusistovėjusi. Kodėl nuo 1767 m. smarkiai krito bendrasis prekybininkių skaičius, šiame darbe nebus analizuojama, nes tai reikalauja atskiro tyrimo.

Kaip jau buvo minėta, daugiausia šios moterys pardavinėdavo maisto produktus (duoną, riestainius, bandeles, pyragus, pieną, žuvį, įvairias kruopas, gėrimus, aliejų, daržoves, vaisius), taip pat įvairius audeklus ar smulkius daiktus. Minėtinose skirtingose moterų prekybos vietose. Didžioji dalis moterų prekes pardavinėdavo Rotušės aikštėje esančioje turgavietėje, o kita dalis užsiimdavo išnešiojamąja prekyba (lenk. *po miescie noszą*). Pavyzdžiui, 1748 m. taip pyragais ir daržovėmis prekiaavo 34 moterys⁵⁶. Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registruose šios moterys įvardijamos vardu ir pavarde, taigi pagal tai galima nustatyti jų šeiminių padėčių (plačiau apie tai žr. tolesniame skyriuje).

52 J. M. Lanza, 2016, p. 282.

53 J. Karpavičienė, 2005, p. 131.

54 S. Samalavičius, 2012, p. 153.

55 Ten pat, p. 153.

56 *Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registrai*, Vilnius, 1748, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 458, ap. 1, b.: 176, 19v–20.

2. Moterų darbo užmokestis

Sunki finansinė padėtis neabejotinai buvo reikšmingiausias veiksnys, skatinęs moteris ieškoti darbo. Vis dėlto špitolėse besiglaudžiančių moterų skaičius rodo, kad darbas ne visada garantuodavo, jog moteris nenuskurs. Menko užmokesčio pasekmės nebuvo taip stipriai jaučiamos ištekėjusių ar su dirbančiais vaikais gyvenančių moterų, tačiau savarankiškai gyvenančios vienišos moterys nuolat balansavo ties skurdo riba. Siekiant geriau suvokti moterų darbo galimybes, svarbu tinkamai įvertinti moterų atlygius ir atkreipti dėmesį į aplinkybes, kurios galėjo turėti įtakos užmokesčio dydžiui. Menko moterų užmokesčio problematiką padės išryškinti moterų ir vyrų atlygių lyginamoji analizė.

Deja, ne visuose analizuotuose šaltiniuose atskleidžiama, kiek moteris galėjo uždirbti atlikdama tam tikrus darbus. Štai Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registruose pinigine išraiška pažymimas tik mokestis, kurį kiekvienas prekeivis sumoka už savo prekybos vietą. Aiškiausiai moterų užmokestis matyti pajamų ir išlaidų knygoose, kuriose registruota, kiek buvo sumokėta institucijoje (šiuo atveju – špitolėje ar vienuolyne) dirbusiems samdiniams. Čia esanti informacija naudinga ir tuo, kad surašyti visiems įvairias paslaugas teikusiems darbuotojams išmokėti atlygiai. Tai leidžia palyginti moterų ir vyrų užmokesčius.

Minėtina, kad moterų darbo atlikimo trukmė skyrėsi, todėl atlygis joms būdavo mokamas už skirtingus laikotarpius. Atlygiui ir jo mokėjimo tvarkai įtakos galėjo turėti ir susitarimo sąlygos. Štai Lukiškių dominikonų (žr. 1 lentelę) ir Bazilijonų (žr. 2 lentelę) vienuolynuose moterys atliko vienos arba kelių dienų darbus (išimtimi laikytinas tik vienas atvejis, kai Lukiškių dominikonų vienuolyne dirbusiai merginai sumokėtas metinis atlygis⁵⁷), todėl joms buvo mokama už konkrečias dienas. Visiškai kitaip buvo mokama už Misionierių špitolėje (žr. 3 lentelę) dirbusių moterų darbą. Čia matyti, kad moterys gaudavo ir metinį atlygį.

Užmokesčiai labai skirtingi, todėl, norint juos palyginti, reikia įsivesti tam tikrą sistemą. Tikslingiausia atlygius lyginti žinant, kiek moteriai sumokėta už vienos dienos darbą. Nors nežinome, kiek valandų sudarė moters darbo dieną, vis dėlto tokia imtis atrodo labiausiai pagrįsta. Atlygiai pajamų ir išlaidų knygoose išreiškiami auksiniais (auks.), grašiais (gr.) ir šilingais (šil.). Žinoma, kad 1 auks. = 30 gr., o 1 gr. = 3 šil., taigi pasirinkta atlygius versti grašiais. Kai kur nenurodyta, kiek dienų moteris dirbo, todėl tiriamąją imtį sudaro tik tie atvejai, kai šaltiniuose pažymėtas tikslus ir dirbusių moterų, ir dienų skaičius. Tai reiškia, kad Bazilijonų vienuolyne dirbusių moterų vienos dienos atlygio apskaičiuoti nepavyks, nes nėra nė vieno atvejo, kai nurodoma darbo trukmė.

Minėtina, kad Misionierių špitolėje metinį užmokestį gaunančių moterų tikslaus darbo dienų skaičiaus taip pat nežinome. Tarkime, kad iš 365 dienų dirbti jos turi visas

57 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų-išlaidų knyga*, Vilnius, 1726–1732, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32487, l. 85v.

dienas, išskyrus sekmadienius (metuose yra maždaug 52 sekmadieniai). Turint omenyje, kad liturginis kalendorius galėjo turėti ir dar daugiau savitumų, nulemtų Misionierių vienuolijos dvasingumo ar šventųjų kulto specifikos, veikiausiai, laisvų dienų šios moteris turėjo ir daugiau. Vis dėlto tiksliau nurodyti dirbtų dienų skaičių nėra galimybių, taigi 313 dienų galime laikyti didžiausiu galimu darbo dienų skaičiumi.

Misionierių špitalėje dirbusių moterų atlygis svyruoja nuo 20 iki 32 auks. (t. y. nuo 600 iki 960 gr.) per metus. Čia dirbanti moteris per metus galėjo uždirbti vidutiniškai apie 25 auks., o tai sudaro maždaug 2,4 gr. per dieną. Lukiškių dominikonų vienuolyne užfiksuotas vienas atvejis, kai moteris tarnauja vienuolyne ir gauna metinį atlygį. Nurodyta, kad moteris už visus metus gavo 10 auks. (= 300 gr.). Tai reiškia, kad, jeigu jai būtų mokama už dienas, jos vienos dienos atlygis nesiektų 1 gr.

Lukiškių dominikonų vienuolyne samdą atliekančių moterų vienos dienos uždarbis galėjo svyruoti nuo 5 iki vidutiniškai 13,9 gr.⁵⁸. Šiame vienuolyne moteris vidutiniškai galėjo uždirbti 8,9 gr. per dieną. Kodėl taip smarkiai skyrėsi dienos darbo užmokestis, galima tik spėti. Veikiausiai, tam įtakos turėjo tai, kad: 1) vieni darbai galėjo būti fiziškai sunkesni negu kiti, 2) skyrėsi darbo atlikimo valandos (galimybių tai nustatyti nėra). Dauguma minėtame vienuolyne moterų atliekamų darbų buvo žemės ūkio darbai. Išsiskiria tik vienuoliams drabužius skalbusi moteris. Nurodyta, kad moteris dirbo 3 dienas⁵⁹. Vienos darbo dienos atlygis siekė 12 gr. Šis atlygis didesnis negu dienos darbo užmokesčio vidurkis.

Skaičiavimai rodo, kad moterų, kurios dienomis institucijose atlikdavo samdą, dienos atlygis buvo didesnis negu moterų, kurios vienuolyne tarnaudavo metus. Tačiau ši išvada neturėtų stebinti. Reikia pastebėti, kad vienuolynuose tarnaujančių ir gyvenančių darbininkų santykis su šiomis institucijomis buvo specifinis – jie gaudavo ne tik nemokamą apgyvendinimą, bet ir išlaikymą. Tai liudija ne tik pinigais samdiniais (tiek moterims, tiek vyrams) mokamas atlygis: pavyzdžiui, Misionierių špitalėje 1748 m. dirbusi moteris kaip dalį savo atlygio gavo batų porą, kurių vertė buvo 3 auks. 2 gr.⁶⁰. Dalimi atlygio pora batų buvo ir tais pačiais metais špitalėje dirbusiam vyrui⁶¹. Toks atsiskaitymas su samdiniais nėra tik Vilniaus darbo rinkai būdinga išimtis. Anglijos miestuose tarnaičių atlyginimai taip pat nebuvo labai dideli, svarbu buvo gauti apgyvendinimą, maitinimą ir drabužius. Tai pastebimai sumažindavo kasdienes išlaidas ir sudarydavo galimybę taupyti ateičiai⁶².

58 Duomenys surinkti iš VUB RS, f. 5-F-32487 ir VUB RS, f. 5-F-32488.

59 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų-išlaidų knyga*, Vilnius, 1726–1732, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32487, l. 57.

60 LMAVB RS, f. 318-3061, l. 32.

61 Ten pat, l. 32.

62 A. M. Froide, 2005, p. 89.

Svarbu pabrėžti, kad vyrų atlygis dažnai būdavo didesnis. Kalbant apie Lukiškių dominikonų vienuolyne dirbančius darbininkus, galima pateikti keletą pavyzdžių. 1728 m. spalį dirbusios moters vienos dienos atlygis buvo 5 gr. Tą patį mėnesį fiksuojami ir samdiniam vyras išmokėti atlygiai. Vienas samdinys per darbo dieną vidutiniškai galėjo gauti 10 gr.⁶³ 1731 m. birželį moteris gavo jau didesnę užmokesį – vienos dienos atlygį sudarė vidutiniškai 12,6 gr., tačiau šis atlygis vis tiek nebuvo didesnis negu tais pačiais metais dirbusio vyro (15 gr. per dieną)⁶⁴. Labai ryškų atlygių skirtumą rodo paskutinis pavyzdys. 1740 m. spalį moteriai už vieną darbo dieną buvo sumokėta vidutiniškai 5,1 gr., o štai tais pačiais metais dirbęs vyras gavo 20 gr.⁶⁵ Pateikti pavyzdžiai patvirtina, kad samdą atliekančių moterų vienos dienos darbo atlygis buvo mažesnis negu vyrų. Tai gali būti siejama su vyrų gebėjimu atlikti fiziškai sunkesnius, daugiau ištvėmės reikalaujančius „vyriškus“ ir geriau apmokamus darbus.

Minėtina dar viena sritis, kurioje dirbančių moterų atlygiai nurodomi nagrinėjamuose šaltiniuose. Tai žindyvės. Jų darbo atlygį sunku palyginti su kitų moterų darbo atlygiu dėl akivaizdaus atliekamo darbo išskirtinumo ir rizikų, kurių galėjo kilti. Visų pirma, žindyvė galėjo būti tik neseniai savo vaiko susilaukusi moteris, be to, šis darbas kėlė pavojų užsikrėsti infekcinėmis ar venerinėmis ligomis. Kūdikių globa nesibaigdavo vien žindymu, dažnai moterys kūdikiais rūpindavosi savo namuose⁶⁶. Rokitų špitolėje dirbančios žindyvės per mėnesį galėjo uždirbti 8 auks. (apie 240 gr.)⁶⁷. Moterų pasirinkimą dirbti žindyvėmis galėjo lemti keli aspektai. Pirmiausia, užmokestis galėjo būti patrauklus tuo, kad jis buvo mokamas stabiliai – kiekvieną mėnesį. Be to, šis darbas buvo patogus savo vaikus auginančiai ir kitų darbų nelabai galinčiai atlikti moteriai⁶⁸. Žindyvių gaunamus atlygius XVI–XVII a. Lenkijos miestuose yra nagrinėjęs A. Karpiński. Autorius pabrėžia, kad tokio darbo atlygis galėjo svyruoti nuo kelių dešimčių ar 100–500 g sidabro per metus⁶⁹. Deja, negalima nustatyti, kiek svyravo žindyvėms mokami atlyginimai Vilniuje. Galime išskirti tik jau minėtą mėnesinę 8 auks. sumą. Tiek mokėjo ne tik rokitų špitolės vienuoliai – ši žindyvėms mokėtina suma buvo numatyta ir XVIII a. 8 deš. joms skirtoje fundacijoje (nurodyta, kad pamestinukais besirūpinančioms žindyvėms

63 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų-išlaidų knyga*, Vilnius, 1726–1732, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32487, l. 46v.

64 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų-išlaidų knyga*, Vilnius, 1726–1732, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32487, l. 69 ir l. 70.

65 *Lukiškių dominikonų vienuolyno pajamų-išlaidų knygos fragmentas*, Vilnius, 1735–1752, lenkų k., rankraštis, in: VUB RS, f. 5-F-32488, l. 49 ir l. 50v.

66 M. Jakulis, 2016, p. 180.

67 *Generalinės Vilniaus špitolių vizitacijos aktas*, Vilnius, 1790, lenkų k., rankraštis, in: LMAVB RS, f. 43, b. 3641, l. 2v.

68 M. Jakulis, 2016, p. 180.

69 A. Karpiński, 1995, p. 100–101.

turėtų būti mokami 8 auks.)⁷⁰. Taigi, galima spėti, kad 8 auks. suma XVIII a. pab. Vilniuje buvo standartinis mėnesio atlygis.

Kaip parodė skaičiavimai, moterų atlygis už skirtingus darbus galėjo būti labai įvairus. Vis dėlto vienoje institucijoje dirbusių moterų užmokesčių ryškių svyravimų (ypač tada, kai atliekami tie patys žemės ūkio darbai) priežastis galima tik numanyti. Pagrindine priežastimi galima laikyti darbo valandas ir darbo pobūdį (kiek atliekamas darbas galėjo pareikalauti fizinių jėgų ar specifiškesnio išmanymo). Sunkesniems darbas buvo samdomi vyrai, kurių darbo užmokestis, kaip parodė šaltiniai, dažnai būdavo didesnis negu moterų, kartais daugiau negu dvigubai.

Mišriu būdu mokami atlygiai buvo būdingi stabiliai vienoje institucijoje tarnaujančioms moterims. Jei, pavyzdžiui, analizuojamame šaltinyje matyti, kad moteris, kuri atlieka samdą dienomis, gauna didesnę vienos darbo dienos užmokestį, nereikia pamiršti, kad metus tarnaujančias moteris institucijos dar ir išlaikydavo. Tiek tarnaujančios vienuolynuose, tiek ir žindyvėmis dirbančios moterys gaudavo stabilų atlygį. Skyrėsi tik atlygio išmokėjimo terminas: žindyvėms buvo mokama kas mėnesį, o vienuolyne tarnavusioms moterims – kartą per metus.

Olwen Hufton mažus moterų darbo užmokesčius vertina kaip netinkamai susiformavusios sampratos, kokie turi būti moters atlygio dydį lemiantys veiksniai, padarinius. Tyrėja pabrėžia, kad moteris, turėjusias sutuoktinį ar kartu gyvenančių darbingų vaikų, neretai tenkindavo maži atlygiai. Kitokia buvo vienišų moterų padėtis. Joms darbo užmokesčio dydis buvo svarbus (ar net lemiamas) veiksnys, užtikrinantis jų pragyvenimo galimybes. Šios moterys turėjo prisitaikyti ir konkuruoti rinkoje, užpildytoje moterų, kurių finansinė ir socialinė padėtis, nulemta ir šeiminio statuso, užtikrinusio moters saugumą, buvo kur kas stabilesnė. Taigi, esant tokioms aplinkybėms, ir taip mažas moterų darbo užmokestis galėjo tik dar labiau mažėti⁷¹. Minėtos tendencijos, tikėtina, būdingos ir XVIII a. Vilniui, tačiau analizuojami šaltiniai pernelyg lakoniški, kad šį teiginį būtų galima įtikinamai pagrįsti.

3. Šeiminė moters padėtis

Aptariamuoju laikotarpiu šeima buvo svarbus veiksnys, užtikrinantis tiek socialinę, tiek finansinę moters stabilumą. Nuostata, kad geresnio merginų gyvenimo garantas yra santuoka, senmergėmis ar našlėmis likusias moteris pavertė nesėkmės simboliu, nes šeimōs, kaip sudėtinio darbo vieneto, leidžiančio išlaikyti visumą, samprata buvo aksioma⁷². Moters gyvenimo cikle svarbiausiais orientyrais buvo išėjimas iš namų, pirmasis darbas ir vedybos⁷³. Kalbant apie skurdą, pastebėtina, kad tiek brandžių moterų, tiek

70 M. Jakulis, 2016, p. 179.

71 O. Hufton, 1995, p. 129.

72 Ten pat, p. 122.

73 P. Earle, 1989, p. 345.

jaunų samdinių asmeninių lėšų trūkumas artimai susijęs su socialine ir materialine šių moterų ir merginų priklausomybe (nuo vyro, šeimnininko, tėvų, globėjų ir pan.)⁷⁴.

Santuokai ir vaikams merginos buvo ruošiamos nuo pat vaikystės. Auklėjimu labiausiai rūpinosi motinos, perduodavusios žinias apie namų ruošos darbus, kurie lauks ateityje, tapus žmonomis. Tiek aukštesniųjų sluoksnių, tiek ir neturtingos mergaitės buvo mokomos įvairių rankdarbių, kurie ateityje šeimai galėtų atnešti papildomų pajamų: siuvinėjimo, siuvimo, audimo ar verpimo⁷⁵. Taigi visas moters gyvenimo branduolys turėjo būti jos kartu su vyru sukurta šeima. Buvo priimtina, kad aukštesniųjų socialinių sluoksnių moteris išlaikė vyrą. Šioms moterims rūpintis papildomu uždarbiu nereikėjo. Vis dėlto didelė dalis Vilniuje vargingai gyvenusių moterų, net ir turėdamos sutuoktinį, privalėjo dirbti. Taigi moterims, kurios namuose augindavo vaikus, tekdavo dvigubas iššūkis: rūpintis namais, mažamečiais vaikais ir dar ieškoti papildomų pajamų dirbant už namų ribų. Minėtina, kad ne visoms moterims pavykdavo sukurti šeimą, todėl negalima pamiršti ir ilgą laiką istoriografijos šešėlyje buvusių našlių ar nesusituokusių moterų. Šiame tyrime naudojamuose šaltiniuose minimos tiek susituokusios, tiek ir vienišos moterys. Tai leidžia palyginti skirtingą šeiminių statusą užimančias moteris, dirbančias Vilniuje, ir nustatyti, ar skirtinga šeiminių padėtis galėjo lemti jų atliekamo darbo pobūdį.

Visų pirma, svarbu atkreipti dėmesį į vienuolynų ir špitolių pajamų ir išlaidų knygas (žr. 1–3 lenteles), kuriose, skirtingai negu, pavyzdžiui, Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registre, moterys neįvardytos vardais ir pavardėmis. Taigi šiuose šaltiniuose negalime įvertinti šeiminių moters statuso. Kaip matyti iš pateiktų lentelių, aptariant vienuolyne dirbusioms moterims sumokėtus atlygius, pridedami ir jas apibūdinantys terminai (lenk. *babie, babom, bialey głowie, białogłowom, niewiescie, niewiastom, dziewce, dziefca*⁷⁶). Tiesiogiai moterų amžiaus šie terminai neatskleidžia, tačiau yra žinoma, kad netekėjusios merginos šaltiniuose įprastai įvardijamos kaip *dziewka, dziefka* (žr. 1, 3 lenteles). Jaunoms moterims, neturėjusioms nei vyro, nei vaikų, nebuvo būtinybės grįžti į namus, kuriuose jų lauktų vyras ar vaikai, taip pat jų neribojo namų ūkio aplinkos darbai. Šios moterys dažniausiai buvo neseniai palikusios tėvų namus, todėl ne tik pajamas, bet ir stogą virš galvos bei maistą ir kitus būtinausius patogumus garantavusi tarnystė vienuolyne buvo patraukli veiklos sfera. Minėtą teiginį patvirtina ir šaltiniai. Iš pateiktų lentelių matyti, kad būtent netekėjusias merginas žyminčiais terminais įvardijami asmenys vienuolyne ir špitolėje dirbo visus metus ir gavo metinį atlyginimą (išskyrus vieną atvejį, kai nežinoma, nei kokį darbą mergina dirbo, nei kiek laiko šis darbas truko). Turint omenyje, kad vienuolyne tarnaujančios moterys atliko panašius darbus kaip ir privačių namų ūkių tarnaitės, jauno amžiaus ir netekėjusių merginų paplitimas aptarnaujančioje sferoje

74 A. Shepard, 2008, p. 80.

75 R. Šmigelskytė-Stukienė, 2008, p. 174.

76 Terminai surinkti iš: LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1., VUB RS, f. 5-F-32487 ir VUB RS, f. 5-F-32488.

pastebimas ir užsienyje. Pavyzdžiui, Anglijoje namų ruošos darbus taip pat dirbdavo jaunos moterys, o tarnyba dažniausiai baigdavosi joms ištekėjus⁷⁷. Konkrečiai Londono mieste 1695–1725 m. netekėjusios moterys daugiausia tarnaudavo namų ūkiuose⁷⁸. Toks darbas merginai palengvindavo savarankišką gyvenimą mieste, nes dauguma tarnaičių gaudavo ir apgyvendinimą⁷⁹.

Likusių tiriamųjų dalį galima priskirti prie vidutinio ar senyvo amžiaus moterų. Pavyzdžiui, lenkiškas terminas *baba* (šaltiniuose naudininko linksniais – *babie*, *babom*) leksikoje nusistovėjęs įvardijant vyresnio amžiaus moteris, dažnai jau užauginusias savo vaikus ar net susilaukusias anūkų. Terminas *białagłowa* (šaltiniuose naudininko linksniais – *białey głowie*, *białogłowom*), reiškiantis „baltagalvę“ moterį, t. y. prisidengusią galvą balta skarele, išskirtinai vartojamas ištekėjusioms moterims įvardyti⁸⁰. Pažvelgus į pateikiamas lenteles, galima matyti sąsają, pagrindžiančią minėtų terminų vartojimą. Šaltiniuose minimos moterys, kurios kiekvieną dieną iš namų ateidavo dirbti į vienuolyną. Galima manyti, kad dalis šių moterų augino mažamečius savo vaikus. Kita dalis šaltiniuose minimų moterų – senyvo amžiaus. Jos dirbdavo vienuolynuose, nes čia atliekami darbai netrukdamo ilgai. Veikiausiai, vyresnio amžiaus moterys ilgainiui jau nebuvo pajėgios atlikti kai kurių „vyriškų“ darbų, kuriuos kartais galėjo nudirbti jaunos ir darbingos tarnaitės⁸¹, todėl trumpalaikiai darbai, atliekami darže, senyvo amžiaus ir ne tokioms darbingoms moterims buvo priimtinesni. Darbas darže buvo sezoninis. Darbuotojų vienuoliams reikėdavo atėjus „nevyriškų“ darbų, tokių kaip sėja, ravėjimas, derliaus nuėmimas ir pan., metui, daugiausia rudenį ir vasarą. Minėtos žemės ūkio darbų atlikimo ypatybės gali būti vertinamos dvejopai. Viena vertus, kelių, o kartais ir vienos dienos darbai negarantavo moterims nuolatinio atlygio. Be to, atlygis veikiau leido prisidurti prie įprastų pajamų negu sudarė galimybę atidėti lėšų ateičiai. Antra vertus, galima manyti, kad dalis minėtą darbą dirbusių moterų gyveno su vyrais, todėl šeimą išlaikė ne jos vienos. Dėl šios priežasties vienadienis darbas moterims buvo patogus – jos dirbo, kai galėjo dirbti ar prireikus papildomų pajamų.

Kaip jau buvo minėta, Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registrai išsiskiria tuo, kad juose moterys įvardijamos vardu ir pavarde, o tai leidžia tiksliai nustatyti, ar moteris ištekėjusi. Registruose dominuoja ištekėjusios moterys, kurių pavardės baigiasi *-owa*, *-owska*. Galima išskirti atvejus, kai prekiaujančios moterys buvo amatininkų žmonos, juk neretai moterų sėkmės versle istorijos buvo glaudžiai susijusios su vyro ar tėvo veikla⁸². Pavyzdžiui, 1718 m. smulkiają prekybą užsiimanti Bazilienė Višnevskienė buvo

77 B. Hill, 1989, p. 132.

78 P. Earle, 1989, p. 339.

79 J. M. Lanza, 2016, p. 285.

80 S. B. Linde, 1807, p. 93.

81 A. M. Froide, 2005, p. 90.

82 O. Hufton, 1995, p. 127.

Bazilijaus Višnevskio žmona⁸³. 1711 m. miestiečio statusą įgijęs vyras į Vilnių atvyko iš Gardino ir buvo batsiuovys⁸⁴. Batsiuvių sutuoktinių pavyzdžių yra ir daugiau. 1748 m. batus pardavinėjo Jurgienė Čiabatovičienė⁸⁵, kurios vyras 1758 m. buvo naujojo miestiečio Jono Sluckio laiduotojas. Iš šaltinių matyti, kad Jurgis Čiabatovičius buvo batsiuvių cecho narys⁸⁶, taigi jo pagamintus batus turgavietėje ir pardavinėjo sutuoktinė. Batsiuvio žmona buvo ir tais pačiais metais batus pardavinėjusi Stanisloviene Poplavskienė⁸⁷. Jos vyras į Vilnių atvyko iš Gardino ir miesto teisei prisiekė 1747 m.⁸⁸ Iš Bielyčios atvykęs Paulienės Lozovskienės vyras miestiečiu tapo 1745 m. ir taip pat buvo batsiuovys⁸⁹.

Minėtina, kad tarp prekyba užsiimančių miestiečių galima rasti ir kitokios giminytės ryšių. Štai 1718 m. senus geležinius daiktus pardavinėjusi Jonienė Koženevskienė⁹⁰ galimai buvo Jono Koženevskio motina. Šis vyras Vilniaus miestiečiu tapo 1763 m. ir buvo kalvis⁹¹. Tai, kad geležinius daiktus pardavinėjo motina, leidžia daryti prielaidą, jog Jonas Koženevskis kalvio amato galėjo išmokti iš savo tėvo (greičiausiai bendravardžio). Šį giminytės ryšį galėtų patvirtinti nuoseklus Šv. Jonų parapijos krikšto metrikų tyrimas.

Amatininkų žmonių aktyvumas būdingas ir Lenkijos miestams. XVII a. amatininkų ir smulkiųjų prekybininkų žmonos dirbo dirbtuvėse pagamintų produktų pardavimo, prekybos maisto produktais, kreditavimo srityse⁹². Vis dėlto negalima teigti, kad minėtas darbų pasiskirstymas buvo įprastas. Pavyzdžiui, Londone vyras ir žmona kartu dirbdavo retai, tais pačiais darbais dalydavosi labai nedaug sutuoktinių⁹³. Romoje padėtis buvo panaši – XVII a. tik 6 proc. moterų persikėlė gyventi į Romą, norėdamos dirbti kartu su vyrais⁹⁴.

Kalbant apie Vilnių, matyti, kad neretai į prekybą įsitraukdavo visa amatininko šeima. Verslas galėjo būti perduodamas ir ateities kartoms. Amatininkų dirbtuvėse, visų

83 *Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registrai*, Vilnius, 1718, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 458, ap. 1, b. 13, l. 5; A. Urbanavičius, 2009, p. 143, nr. 1174.

84 A. Urbanavičius, 2009, p. 143, nr. 1174.

85 *Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registrai*, Vilnius, 1748, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 458, ap. 1, b. 176, l. 3.

86 A. Urbanavičius, 2009, p. 317, nr. 2855.

87 *Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registrai*, Vilnius, 1748, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 458, ap. 1, b. 176, l. 3.

88 A. Urbanavičius, 2009, p. 252, nr. 2340.

89 Ten pat, p. 243, nr. 2271.

90 *Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registrai*, Vilnius, 1718, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. 458, ap. 1, b. 13, l. 4v.

91 A. Urbanavičius, 2009, p. 343, nr. 3023.

92 A. Karpiński, 1995, p. 139.

93 P. Earle, 1989, p. 338.

94 E. Canepari, 2013, p. 213.

pirma, dirbo meistras, jo sūnūs ir dukros, žmona ir tik vėliau – samdomi darbininkai⁹⁵. Amatininkų gaminamus daiktus įprastai pardavinėdavo žmonos ir, veikiausiai, dukterys (šaltiniuose nurodomos netekėjusios merginos), tačiau atskleisti giminystės ryšius sudėtinga dėl kiek kitokios netekėjusių moterų pavardžių darybos. Taigi ši prielaida reikalauja gilesnio tyrimo. Išskirtinas tik vienas atvejis, užfiksuotas 1792 m. Vilniaus Šv. Nikodemo špitolės varguolių sąrašė. Minima našlės Elenos Lotavičienės dukra, kuri „pardavinėja krakmolą Vilniuje ir iš to gyvena“⁹⁶. Neaišku, kiek moteriai pavykdavo uždirbti, tačiau akivaizdu, kad pajamų neužteko pasirūpinti prieglaudoje atsidūrusia motina.

Sunkiausia analizuojamuose šaltiniuose išskirti našles. Šios moterys buvo neišvengiama kiekvienos visuomenės dalis. Jos pergyvendavo savo vyrus ir neretai našlaudavo tiek pat metų, kiek ir būdavo ištekėjusios⁹⁷. XVIII a. apie 10–11 proc. visų Europos moterų buvo našlės⁹⁸. Lenkijos miestuose tarp moterų, kurios buvo savo namų ūkio savininkės, taip pat daugiausia buvo našlių (jos sudarė daugiau negu 36 proc. Krokuvoje, senojoje Varšuvoje ir Lvove užregistruotų moterų namų ūkių)⁹⁹. Šiame tyrime naudotuose šaltiniuose tiesioginės informacijos apie našles galima rasti tik prieglaudų dokumentacijoje. Matyti, kad našlių materialinė padėtis priklausė nuo jų socialinės padėties ir buvo labai įvairi. Minėtina, kad kai kuriuose šaltiniuose, pavyzdžiui, Vilniaus magistrato surinktų mokesčių registruose, fiksuojamos ištekėjusios moterys, tačiau nėra aišku, ar tuo metu jų vyrai buvo gyvi.

Špitolių šaltiniai rodo, kad, prieš patekdamos į prieglaudą, kai kurios našlės dirbo. Koks tai buvo darbas, šaltiniuose neatskleidžiama. Štai iš aštuonių Vilniaus Šv. Nikodemo prieglaudoje esančių moterų keturios nurodė, kad prieš tai jų pragyvenimo šaltinis buvo darbas¹⁰⁰. Kuo būtent vertėsi moterys, neaišku, tačiau galima išskirti du atvejus, kai jų darbą galima numanyti. Nurodoma, kad Kotryna Juškevičienė ir Kotryna Radzevičiūtė, prieš patekdamos į špitolę, dirbo, o į ją atvykusios dar buvo darbingos ir galėjo verpti ir siūti¹⁰¹. Taigi, galimai, to paties pobūdžio darbai, prieš patenkant į špitolę, ir buvo jų pajamų šaltinis. Iš analizuotų šaltinių matyti, kad Vilniaus Švč. Trejybės špitolėje prieš nuskursdamos dirbo 6 iš 35 globotų moterų¹⁰². Išsiskiria Vilniaus Šv. Nikodemo špitolės globotinės Elenos Lotavičienės atvejis – apibūdinant šią moterį, nurodoma ankstesnė jos padėtis. Rašoma, kad ši moteris „turi 6 pavaldinius užstatytame Ogirių bajorkiemyje“¹⁰³.

95 V. Leonovič, 2010, p. 25.

96 A. Baliulis, E. Meilus, 2001, p. 509, nr. 1.

97 D. L. Simonton, 2013, p. 95.

98 Ten pat, p. 95.

99 K. Karpiński, 1995, p. 129.

100 A. Baliulis, E. Meilus, 2001, p. 509–510, 513.

101 Ten pat, p. 510, 513.

102 *Vilniaus Švč. Trejybės špitolės globotinės*, Vilnius, 1792, lenkų k., rankraštis, in: LVIA, f. SA, b. 895.

103 A. Baliulis, E. Meilus, 2001, p. 509.

Tai reiškia, kad, prieš patekdama į špitolę, ji, veikiausiai, po vyro mirties tapo namų ūkio šeimininke, tačiau viena nesugebėjo ūkio išlaikyti.

Kiek geresnė buvo amatininkų našlių padėtis, nors ji labai priklausė nuo šeimos turtingesnės padėties. Mirus vyrui, našlė dažniausiai paveldėdavo visą šeimos turtą ar verslą (ar jo dalį), todėl turėjo nuspręsti, kaip toliau tvarkyti finansinius šeimos reikalus¹⁰⁴. Turtingesnių vyrų našlės dažnai paveldėdavo tokią turto dalį, kuri leisdavo joms patogiai gyventi iki gyvenimo pabaigos. Taigi šios moterys galėjo atsidėti vaikų auginimui ir namų ūkio priežiūrai¹⁰⁵. Žinoma, kad, pavyzdžiui, Lenkijos miestuose „vidurinės klasės“ našlės sudarė 82,2 proc. visų amatininkų¹⁰⁶, o tarp vidutinių ir smulkiųjų prekybininkų jų buvo net 56,9 proc.¹⁰⁷. XVIII a. pab. Lenkijos miestuose pirklių ir amatininkų našlės toliau darbuodavosi vyrų parduotuvėse ar dirbtuvėse, kitos pragyvendavo iš smulkiosios prekybos. Vis dėlto daugeliui našlių likdavo sunkūs fiziniai darbai¹⁰⁸. Minėtina ir tai, kad po vyro mirties jo amatu besiverčiančios našlės taip dirbdavo dažniausiai ribotą laiką. Moterys stokojo turto valdymo savarankiškų įgūdžių, todėl, mirus vyrui, nemaža dalis našlių nuskursdavo ir būdavo priverstos parduoti ar nuomoti nekilnojamąjį turtą, ieškoti pagalbos grąžinant skolas¹⁰⁹.

Savarankiškai užsiimti amatais moterys negalėjo. Taigi Vilniuje prekiaujančias moteris vadinti amatininkėmis būtų klaidinga – visos jos buvo tik amatininkų žmonos arba našlės (greičiau „amatininkienės“ negu amatininkės). Galimybių moterims prekiauti savarankiškai nebuvo dėl nepalankių cechų ar gildijų įstatymų, kurių pagrindas buvo bendruomenė ir jos narių apsauga. Vyrų monopolizuotos amatininkų institucijos neleido moterims įsilieti į šių institucijų gretas. Tai būtų ne tik sukėlę papildomą konkurenciją, bet ir pakeitę nusistovėjusias moterų darbo sferas. Vyrų bendruomenių uždaruumą išryškina tiek apskritai apie Europą kalbanti Jenine M. Lanza, tiek Sheilagh Ogilvie, kuri tyrė ankstyvųjų Naujųjų laikų Vokietijos gildijas ir bendruomenes. Jenine M. Lanza pateikia pavyzdžių, pagrindžiančių, kaip kvalifikuoti amatai, kuriuos dažnai kontroliuodavo gildijos, ribodavo moterų įsiliejimą į buvusią sistemą. Daroma išvada, kad „darbo sąlygos ir darbo užmokestis priklausė nuo lyties apibrėžimo“¹¹⁰. Panašiai moterų galimybes tapti amatininkėmis vertina ir Sheilagh Ogilvie. Tyrėja analizavo, kaip socialiniu kapitalu galėjo naudotis skirtingos socialinės padėties žmonės, ypač moterys. Darytinas išvadas, Sh. Ogilvie nuomone, galima taikyti ne tik Vokietijai, bet ir daugybei kitų iki-industrinių Europos visuomenių. Tyrėja pabrėžė socialinio tinklo (šiuo atveju – gildijos

104 G. Martinaitytė, 2012, p. 38.

105 Ten pat, p. 39.

106 A. Karpiński, 1995, p. 135.

107 Ten pat, p. 135.

108 C. Kuklo, 1998, p. 220.

109 G. Martinaitytė, 2012, p. 38.

110 J. M. Lanza, 2016, p. 279.

ar bendruomenės) uždarmo kriterijus ir pastebėjo, kad „socialinio kapitalo teikiama nauda paprastai užtikrinama į tinklą nepatenkančių pašaliečių, kurie dažnai yra ypač pažeidžiami visuomenės nariai, sąskaita“¹¹¹. Tai reiškia, kad dauguma cechų meistrų vyrų, manipuliuodami savo padėtimi ir kolektyvinėmis sankcijomis, trukdė moterims patekti į cechų bendruomenę¹¹², taip jas nustumdami į nekvalifikuoto, daug mažiau apmokamo darbo sferą. Šeiminių moters statusas taip pat neleidžia iki galo atskleisti, kiek iš tiesų moterys galėjo prisidėti prie tokio pobūdžio darbo. Tai, kad moterys nepriklausė amatininkų cechams, vis dėlto nereiškia, jog jos nedirbo šioje srityje (pavyzdžiui, negalima teigti, kad batsiuvių žmonos tik pardavinėdavo batus, bet neprisidėdavo prie šių batų gamybos). Šaltiniai namų ūkio vidaus gyvenimo detalių neatskleidžia, todėl lieka neaišku, ar už amatininko ištekėjusi moteris galėdavo atlikti ir daugiau su amatu susijusių darbų.

Išvados

XVIII a. moterų atliekamus darbus galima priskirti „paslaugų sektoriui“. Tai daugiausia nekvalifikuoti, didelės fizinės jėgos nereikalaujantys darbai, kuriuos galima skirstyti į dvi kategorijas: samdą ir prekybą.

Samdos darbų atlikimo trukmė buvo skirtinga. Moterų, kurios atlikdavo trumpalaikę samdą, atlygis už jų darbą buvo skaičiuojamas dienomis. Tokiems samdos darbams būdingas sezoniškumas. Jis galioja žemės ūkio darbams, kuriuos moterys dirbdavo daugiausia vasarą ir rudenį.

Vienuolynuose tarnaujančios moterys atlikdavo ilgalaikę samdą. Jos dirbdavo ir gyvendavo institucijose visus metus. Tarnaudamos vienuolynuose, moterys dirbdavo tokius pat darbus, kuriuos privačiuose namų ūkiuose atlikdavo tarnaitės (įvairūs namų ruošos darbai). Su šiomis moterimis būdavo atsiskaitoma ne vien pinigais, nes institucijos joms parūpindavo ir apgyvendinimą, išlaikymą, drabužius ar avalynę.

Žindyvėmis dirbančios moterys išsiskyrė savo darbo specifika. Tokio pobūdžio darbą galėjo atlikti išskirtinai neseniai savo vaiko susilaukusios moterys, nebijojusios susidurti su tam tikromis rizikomis, kylančiomis maitinant pamestinukus.

Samdinės darbo diena buvo vertinama vidutiniškai 8,9 gr., ilgalaikė samda – vidutiniškai 25 auks. (= 750 gr.) per metus. Moterų darbo užmokestis dažniausiai buvo mažesnis negu vyrų, kartais daugiau negu dvigubai. Didžiausią atlygį gaudavo labai specifinį darbą dirbusios žindytės – dažniausiai 8 auks. per mėnesį, nes žindytės darbas buvo neatsiejamas nuo didelės rizikos sveikatai, kylančios žindant tėvų paliktus vaikus.

Stabiliu atlygiu galėjo būti garantuotos vienuolynuose tarnystę atliekančios ir žindyvėmis dirbančios moterys. Trumpalaikę samdą atliekančių moterų atlygiai buvo vienkartiniai, mokami atlikus darbą. Tiesa, vienadienių darbų dienos užmokestis buvo didesnis.

111 S. Ogilvie, 2004, p. 358.

112 Ten pat, p. 358.

Nėra žinoma, kiek uždirbdavo prekyba užsiimančios moterys. Jos sudarė nuo 35 iki 90 proc. mieste oficialiai prekiaujančių ir už tai mokesčius mokančių prekybininkų. Moterys prekiaudavo labai įvairiais gaminiais: nuo batų iki įvairių geležinių daiktų. Labai dažnai moterys parduodavo maisto produktus ir daržoves.

Moteryų atliekami darbai priklausė ir nuo jų šeiminių padėties. Netekėjusios jauno amžiaus moterys dažniausiai tarnaudavo vienuolynuose, o trumpalaike samda versdavosi šeimas sukūrusios arba vyresnio amžiaus moterys. Prekyba užsiimdavo daugiausia ištekėjusios moterys (arba našlės), kurios turgavietėse galėjo pardavinėti ne tik jų pačių gamintus maisto produktus ar užaugintas daržoves bei vaisius, bet ir savo sutuoktinių (arba tėvų), kurie buvo amatininkai, gaminamus dirbinius.

Bibliografija

- Baliulis A., Meilus E., 2001 – Algirdas Baliulis, Elmantas Meilus, „1792. Vilniaus Šv. Nikodemio prieglaudos (špitolės) varguolių sąrašas“, in: *LDK kasdienis gyvenimas: Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, 2001, p. 509–513.
- Canepari E., 2013 – Eleonora Canepari, „Women on Their Way: Employment Opportunities in Cosmopolitan Rome“, in: *Female Agency in the Urban Economy: Gender in European Towns, 1640–1830*, 2013, p. 206–224.
- Earle P., 1989 – Peter Earle, „The Female Labour Market in London in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Centuries“, in: *Economic History Review*, 1989, p. 328–353.
- Eley G., 1995 – Geoff Eley, „Foreword“, in: *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*, 1995, p. viii.
- Froide A. M., 2005 – Amy M. Froide, *Never Married: Single Women in Early Modern England*, Oxford, 2005.
- Hill B., 1989 – Bridget Hill, *Women, Work, and Sexual Politics in Eighteenth-Century England*, Oxford, 1989.
- Hufton O., 1995 – Olwen Hufton, „Women without Men: Widows and Spinsters in Britain and France in the Eighteenth Century“, in: *Between Poverty and the Pyre: Moments in the History of Widowhood*, 1995, p. 122–146.
- Jakulis M., 2016 – Martynas Jakulis, *Špitolės Vilniuje XVI–XVIII a.: daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.
- Karpavičienė J., 2005 – Jolanta Karpavičienė, *Moteris Vilniuje ir Kaune XVI a. pirmojoje pusėje: gyvenimo sumiestinimo Lietuvoje atodangos*, Vilnius, 2005.
- Karpiński A., 1995 – Andrzej Karpiński, *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa, 1995.
- Kuklo C., 1998 – Cezary Kuklo, *Kobieta samotna w społeczeństwie miejskim u schyłku Rzeczypospolitej szlacheckiej. Studium demograficzno-społeczne*, Białystok, 1998.
- Lanza J. M., 2016 – Janine M. Lanza, „Women and Work“, in: *The Ashgate Research Companion to Women and Gender in Early Modern Europe*, 2016, p. 279–293.
- Leonovič V., 2012 – Violeta Leonovič, *Vilniaus miestietės kasdienybė XVII a. antrojoje pusėje–XVIII a. (pagal pomirtinius turto inventorius): magistro darbas*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2010.
- Linde S. B., 1807 – Samuel Bogumił Linde, *Słownik języka polskiego*, t. I, cz. I: A–F, Warszawa, 1807, p. 93, [interaktyvus], in: <https://archive.org/details/sownikzykapols02lindgoog/2021-11-27>).

- Lüdtke A., 1995 – Alf Lüdtke, „Introduction: What Is the History of Everyday Life and Who Are Its Practitioners?“, in: *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*, 1995, p. 3–40.
- Marcinkevičienė D., 2008 – Dalia Marcinkevičienė, „Lytis ir istorija: pasakojamosios istorijos metodas“, in: *Inter-studia humanitatis*, 2008, nr. 5, p. 88–95.
- Martinaitytė G., 2012 – Goda Martinaitytė, „Miestietė Joniškyje XVIII a.“, in: *Žiemgala*, 2012, p. 22–30, 38–42.
- Ogilvie S., 2004 – Sheilagh Ogilvie, „How Does Social Capital Affect Women? Guilds and Communities in Early Modern Germany“, in: *The American Historical Review*, vol. 109, no. 2 (April 2004), p. 325–359.
- Parent A., 2014 – Arnaud Parent, „Gdytojo botaniko Žano Emanuelio Žilibero pastebėjimai apie XVIII a. pabaigos lietuvių valstietijos gyvenimą“, in: *Liaudies kultūra*, 2014, nr. 3, p. 44–52.
- Ragauskas A., 1997 – Aivas Ragauskas, „XVI–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestiečių kasdieninio gyvenimo tyrimai šiuolaikinėje lietuvių istoriografijoje“, in: *Lituanistica: istorija, archeologija, kalba, literatūra, tautosaka, etnologija*, 1997, nr. 3, p. 121–129.
- Samalavičius S., 2012 – Stasys Samalavičius, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, Vilnius, 2012.
- Shepard A., 2008 – Alexandra Shepard, „Poverty, Labour and the Language of Social Description in Early Modern England“, in: *Past & Present*, 2008, no. 201, p. 51–95.
- Simonton D. L., 2013 – Deborah L. Simonton, „Widows and Wenches: Single Women in Eighteenth-Century Urban Economies“, in: *Female Agency in the Urban Economy: Gender in European Towns, 1640–1830*, 2013, p. 93–112.
- Šmigelskytė-Stukienė R., 2008 – Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, „Lyčių vaidmenys viešojoje ir privačioje veikloje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (Darbo pasidalijimo tradicijos, stereotipai, priežastys)“, in: *Moterys, darbas, šeima. Lyčių vaidmenys užimtumo sferoje: socio-kultūrinis aspektas*, 2008, p. 165–197.
- Urbanavičius A., 2009 – Agnius Urbanavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 metais. Sąrašas*, Vilnius, 2009.
- Vainio-Korhonen K., 2013 – Kirsi Vainio-Korhonen, „Everyday Politics: Power Relations of Urban Female Servants in the Finnish City of Turku in the 1770s“, in: *Female Agency in the Urban Economy: Gender in European Towns, 1640–1830*, 2013, p. 187–202.
- Veličkaitė V., 2015 – Vika Veličkaitė, „XVIII a. didikų saviraiška Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“, in: *Grupės ir aplinkos*, 2015, nr. 4, p. 77–99.

Priedai

- 1 lentelė.** Lukiškių dominikonų vienuolyne 1727–1740 m. dirbusios moterys
- 2 lentelė.** Bazilijonų vienuolyne 1765–1781 m. dirbusios moterys
- 3 lentelė.** Misionierių špitolėje 1748–1772 m. metinį užmokestį gavusios moterys
- 4 lentelė.** Prekybininkų skaičius Vilniuje (1718, 1739, 1748, 1749, 1767, 1788 m.).

1 lentelė. Lukiškių dominikonų vienuolyne 1727–1740 m. dirbusios moterys

Laikas		Terminas, kuriuo įvardijama (naudininko linksnis)	Darbas	Užmokestis			Moterų skaičius	Dienų skaičius
Metai	Mėnuo			Auks.	Gr.	Šil.		
1727	9	babie	A		6		1	–
1727	9	babom	A	1	20		>1	–
1728	10	bialey glowie	A		10		1	2
1728	10	niewiastom	A	1	10		>1	3
1728	10	babie	A		15		1	3
1729	8	babie	B	1	8		1	–
1729	10	bialoglowom	A	3	6		>1	16
1730	6	niewiastom	A		14		>1	–
1730	6	niewiastom	A	1	8		>1	–
1730	7	niewiastom	A	1	8		>1	–
1730	7	niewiastom	A	1	15		>1	–
1730	10	niewiastom	A	2	20		>1	–
1730	10	niewiastom	A	2			>1	–
1731	6	niewiastom	A	4	6	1	2	5
1731	6	niewiastom	A		25	1	2	–
1731	7	niewiescie	A		25	1	1	2
1731	7	niewiescie	A	2	3	1	1	5
1731	7	niewiescie	A	2	9	2	1	5
1732	10	dziewce	–	1			1	–
1733	8	dziewce	B	10			1	Ištisus metus
1738	7	niewiastom	A	2	16		6	–
1740	8	niewiastom	–	4			>1	–
1740	9	babie	A	1	5		1	7
1740	9	babie	B	1	6		1	3
1740	10	babom	A	11	6		7	8
1740	10	babie	–	1	6		1	7
1740	10	dwom	A		12		2	1
1740	10	babie	A		6		1	1

Pagal VUB RS, f. 5-F-32487 ir VUB RS, f. 5-F-32488.

2 lentelė. **Bazilijonų vienuolyne 1765–1781 m. dirbusios moterys**

Laikas		Terminas, kuriuo įvardijama (naudininko linksnis)	Darbas	Užmokestis			Moterų skaičius	Dienų skaičius
Metai	Mėnuo			Auks.	Gr.	Šil.		
1773	11	babom	A		28		>1	–
1778	5	babom	A		16		>1	–
1778	6	babom	A	1	2		4	–
1778	7	babie	A		8		1	–
1778	9	babom	A		10		>1	–

Pagal LVIA, f. 1178, ap. 1, b. 1.

3 lentelė. **Misionierių špitolėje 1748–1772 m. metinį užmokestį gavusios moterys**

Laikas		Terminas, kuriuo įvardijama (naudininko linksnis)	Darbas	Užmokestis		
Metai	Mėnuo			Auks.	Gr.	Šil.
1748	7	dziefce	–	batų pora už 2 auks. 3 gr.		
1748	12	dziefce	–	24		
1754	6	dziefce	–	32		
1754	7	kucharze	B	32		
1755	10	kucharze	B	24		
1757	2	kucharze	B	24		
1767	7	kucharze	B	20		
1769	2	kucharze	B	20		
1771	7	kucharze	B	24		
1772	6	kucharze	B	24		

Pagal LMAVB RS, f. 318–306.

4 lentelė. **Prekybininkų skaičius Vilniuje (1718, 1739, 1748, 1749, 1767, 1788 m.)**

Metai	Bendrasis prekybininkų skaičius	Moterų skaičius	Moterų skaičius (proc.)
1718	399	359	90
1739	461	411	89
1748	516	434	84
1749	525	445	85
1767	392	251	64
1788	234	83	35

Pagal LVIA, f. 458, ap. 1, b.: 13, 134, 176, 180, 246, 307.